

Drawing the Historical Origin of Information-Seeking Behavior Using the Reference Publication Year Spectroscopy: Scientific Productions of Islamic World Science and Technology Citation and Monitoring Institute (ISC)¹

Zohreh Eftekhari¹

Ph.D. in Knowledge and Information Sciences, Shiraz, Iran. zohre_eftekhari@yahoo.com

Abstract

Purpose: The purpose of this study was to introduce the quantitative method of Reference Publication Year Spectroscopy (RPYS). RPYS aims to identify the year and significant works in the field of information seeking behavior. The primary focus of this research is to investigate whether it is feasible to demonstrate similar or distinct effects of the concepts of information seeking behavior found in the references of publications.

Method: The primary data for the research was extracted using the scientometric method from the Islamic World Science and Technology Citation and Monitoring Institute (ISC) website. Excel software was utilized for data collection and analysis.

Findings: The distribution of the number of references in the records of information-seeking behavior based on the year of their publication shows that in the 19th century, the field of information-seeking behavior witnessed four significant spikes. These spikes in the field of information-seeking behavior occurred between 1989 and 2000, specifically in 1989, 1993, 1998, and 2000, respectively.

Conclusion: In general, based on the findings of this research, it appears that the field of information seeking behavior has been shaped to some extent by works in the fields of librarianship and management. Furthermore, certain theories and theoretical works have also impacted this field.

Keywords: Reference Publication Year Spectroscopy, Information-Seeking Behavior, Islamic World Science and Technology Citation and Monitoring Institute, Citation.

<https://apsssqom.ac.ir/>

Cite this article: Eftekhari, Z. (2024). Drawing the Historical Origin of Information-Seeking Behavior Using the Reference Publication Year Spectroscopy: Scientific Productions of Islamic World Science and Technology Citation and Monitoring Institute (ISC). *Applied Scientometric Studies*, 1(1), p. 61-74.

Received: 2023-12-20 ; **Revised:** 2024-02-05 ; **Accepted:** 2024-02-20 ; **Published online:** 2024-03-21

© The Author(s).

Article type: Research Article

Published by: University of Qom.

ترسیم منشاء تاریخی رفتار اطلاع‌یابی با استفاده از رویکرد نوین طیف‌سنجی سال انتشار مآخذ: تولیدات علمی موسسه استنادی و پایش علم و فناوری جهان اسلام (ISC)^۱

زهرة افتخار

دکتری، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، شیراز، ایران. Zohre_eftexhar@yahoo.com

چکیده

هدف: هدف پژوهش حاضر معرفی روش کمی طیف‌سنجی سال انتشار مآخذ (RPYS) بود. طیف‌سنجی سال انتشار مآخذ، راه را برای تعیین سال و آثار با اهمیت در حوزه رفتار اطلاع‌یابی هموار می‌کند. مسئله اصلی در این پژوهش آن است که آیا می‌توان تاثیر یکسان و یا متفاوتی از مفاهیم حوزه رفتار اطلاع‌یابی را که در ارجاعات نشریات به کار برده شده را نشان داد.

روش: داده‌های اولیه پژوهش که با استفاده از روش علم‌سنجی انجام شد، از وبگاه موسسه استنادی و پایش علم و فناوری جهان اسلام (ISC) استخراج گردید. به منظور تجمیع و تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار اکسل استفاده شد. **یافته‌ها:** توزیع تعداد مآخذ موجود در رکوردهای حوزه رفتار اطلاع‌یابی براساس سال انتشار آنها نشان می‌دهد که در قرن نوزدهم حوزه رفتار اطلاع‌یابی شاهد چهار جهش مهم بوده است. این چهار جهش در حوزه رفتار اطلاع‌یابی در بین سال‌های ۱۹۸۹ تا ۲۰۰۰ و به ترتیب در سال ۱۹۸۹، ۱۹۹۳، ۱۹۹۸ و ۲۰۰۰ رخ داده است.

نتیجه‌گیری: به طور کلی و براساس یافته‌های این پژوهش به نظر می‌رسد که حوزه رفتار اطلاع‌یابی تا حدی نیز تحت تاثیر آثاری در زمینه‌های کتابداری و مدیریت شکل گرفته است. علاوه بر این، برخی نظریه‌ها و کارهای نظری نیز بر این حوزه اثر گذاشته‌اند.

کلیدواژه‌ها: طیف‌سنجی سال انتشار مآخذ، رفتار اطلاع‌یابی، موسسه استنادی و پایش علم و فناوری جهان اسلام، استناد.

<https://aps.gom.ac.ir/>

استناد به این مقاله: زهرة افتخار، (۱۴۰۳). ترسیم منشاء تاریخی رفتار اطلاع‌یابی با استفاده از رویکرد نوین طیف‌سنجی سال انتشار مآخذ: تولیدات علمی موسسه استنادی و پایش علم و فناوری جهان اسلام (ISC). *مطالعات کاربردی علم‌سنجی*، (۱)، ص ۶۱-۷۴.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۹/۲۹؛ تاریخ اصلاح: ۱۴۰۲/۱۱/۱۶؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۲/۰۱؛ تاریخ انتشار آنلاین: ۱۴۰۳/۰۱/۰۲

ناشر: دانشگاه قم

نوع مقاله: پژوهشی

© نویسندگان.

۱. مقدمه

مجموعه فعالیت‌هایی که یک فرد برای رفع نیاز اطلاعاتی خود انجام می‌دهد، رفتار اطلاع‌یابی آن فرد است. رفتار اطلاع‌یابی شامل اهداف جستجوی اطلاعات، روش جستجو، مشکلات جستجو و عوامل موثر بر آن می‌باشد. شناسایی مهم‌ترین آثار تاریخی در حوزه رفتار اطلاع‌یابی بر مبنای طیف‌سنجی سال انتشار مأخذ، موجب می‌شود معنا و مفهوم این حوزه بیشتر و بهتر درک شود. تاکنون پژوهش‌های زیادی در زمینه بررسی الگوها و رفتارهای اطلاعاتی افراد صورت گرفته است. این پژوهش‌ها که برای اولین بار در سال ۱۹۴۸ میلادی مطرح شد، گویای این واقعیت است که جستجوگران تحت تأثیر عوامل مختلف، از شیوه‌ها و روش‌های گوناگون برای کسب اطلاعات بهره می‌جویند و رفتارهای اطلاع‌یابی متفاوتی را از خود بروز می‌دهند (حسینی، ۱۳۸۷؛ Eftekhar, 2020). اولین پژوهش‌هایی که با موضوع رفتار اطلاع‌یابی انجام شد، در کنفرانس اطلاعات علمی انجمن سلطنتی انگلستان^۱ در سال ۱۹۴۸ مطرح گردید. ۱۰ سال بعد، در سال ۱۹۵۸، کنفرانس بین‌المللی اطلاعات علمی در واشنگتن^۲، مطالعات رفتار اطلاع‌یابی را پیگیری کرد (یتیس، ۱۳۸۵؛ مه‌راد و همکاران، ۲۰۲۰).

پیش از ظهور رایانه برای ذخیره و بازیابی اطلاعات و در فاصله دهه ۱۹۴۰ تا ۱۹۶۰، محور اصلی بر استفاده از اطلاعات متمرکز شده بود. پس از این دوره به نیازهای اطلاعاتی نیز پرداخته شد. اولین پژوهش در سال ۱۹۷۳ پیرامون نیازهای اطلاعاتی جامعه شهری بود (یتیس، ۱۳۸۵). پالمر^۳ (۱۹۹۹) به مطالعه رفتار اطلاعاتی گروهی از دانشمندان پرداخت. در اواسط دهه ۱۹۸۰، در پاسخ به ابراز نیاز به تمرکز بیشتر بر کاربران به جای نظام، حوزه رفتار اطلاع‌یابی تغییر عمده‌ای را هم در مفهوم‌آفرینی و هم در طراحی پژوهش‌ها تجربه کرد. مشخصه این امر تحول در ماهیت رویکرد تحلیل، بویژه برای تولید الگوهای اطلاع‌یابی افراد با گروه‌ها بود. پس از آن به تدریج الگوهای رفتار اطلاع‌یابی ظاهر می‌شوند. صاحب‌نظران متعدد هر یک الگوهای خود را در این زمینه بر مبنای رویکردهای مختلف ارائه می‌کنند. در مطالعه‌ای که چن و هرنون^۴ (۱۹۸۲) در مورد جستجوی اطلاعات اهالی نیوانگلند انجام دادند، به این نتیجه رسیدند که در زندگی روزمره، هر فرد به‌طور مداوم با مشکلات و مسائلی روبرو می‌شود که بسیاری از این مشکلات با گردآوری اطلاعات

1. Royal Society Scientific Information Conference
2. International Conference on Scientific Information in Washington
3. Palmer
4. Chen & Hernon

حل می‌شوند؛ ولی این نیاز واقعی اطلاعاتی به ندرت به صورت «خواسته» اظهار می‌شود، حتی هنگامی که از خواسته اطلاعاتی خود آگاه باشند، هر کسی آن را به «تقاضا» مبدل نمی‌کند. در بیشتر مواقع این امر ناشی از ناتوانی درخواست‌کننده در شناسایی منبع یا کانال مناسب اطلاعاتی و یا اینکه چه نوع فراهم‌کنندگان اطلاعاتی وجود دارد و یا چگونه می‌توان به آنها نزدیک شده است (Eftekhar & Hayati, 2016; Eftekhar & Ziaei, 2016؛ حسینی، ۱۳۸۷).

الگوی بلکین^۱ (۱۹۸۲) بر این فرضیه استوار است که نیاز به اطلاعات نتیجه «ناهمگونی در وضعیت علمی» یک فرد است، چون افراد نمی‌توانند آنچه را که نمی‌دانند یا جایش خالی است، به‌آسانی بیان کنند. سؤال‌هایی که طبق درخواست آنها به نظام‌های اطلاعاتی ارجاع می‌شود، نمی‌تواند گویای نیازهای اطلاعاتی واقعی‌شان باشد. برای حل این مشکل، بلکین توجه خود را بر عبارت بیان مسئله متمرکز می‌کند؛ یعنی عبارتی که افراد برای توصیف چگونگی پیدایش نیاز اطلاعاتی از آن استفاده می‌کنند. در اینجا، بلکین زمینه و عناصر موقعیتی نیاز اطلاعاتی را در نظر داشته، و در این نکته با دروین هم‌عقیده بوده است که پی بردن به موقعیت کاربر، کلید حل معما بوده و پی بردن به «فاصله» (آنچه بلکین ناهمگونی می‌نامد)، حایز اهمیت بسیار است. بلکین برای فهمیدن اینکه کاربر چگونه مسئله خود را بیان می‌کند، از رویکرد شناختی استفاده می‌کند. تیلور^۲ در سال ۱۹۸۶ روش مقدار اضافه شده را برای جستجوی اطلاعات ارائه کرده و مسئله کاربر را در مرکز توجه خود قرار داده و مدلی را بر همین اساس طراحی نموده است. این مدل بر درک نظام از نیاز مصرف‌کننده و میزان اطلاعاتی که کاربر از نظام اطلاعاتی دریافت می‌کند و نیز بر چگونگی تأثیر اطلاعات دریافت شده بر تصمیم‌گیری کاربران، استوار است. وی در مقاله کلاسیک خود راجع به «مذاکره در باب سؤال» به توصیف چهار مرحله در ساخت سؤالاتی که منبعث از نیاز است، می‌پردازد. این مراحل با شروع یک مسئله غیرقابل بیان آغاز شده و به سؤال آماده قابل استفاده در سیستم ختم می‌شود. رویکرد تیلور تا اینجا یک رویکرد شناختی است و فرایندی که توصیف می‌کند، به‌وضوح قابل تفهیم است. اینگورسن^۳ (۱۹۹۶) نیز مدلی از تعامل بازیابی اطلاعات ارائه داد که عوامل شناختی موثر بر کلیه عناصر حاضر در بازیابی اطلاعات اعم از عناصر اطلاعاتی (متون)، نظام‌های بازیابی اطلاعات و وضعیت آنها، رابطه‌ها، فضای شناختی استفاده‌کنندگان و محیط اجتماعی- سازمانی پیرامون این فرآیند را منعکس می‌کرد.

1. Belkin

2. Taylor

3. Ingwersen

ساراسویک^۱ (۱۹۹۶) مدل طبقه‌ای را مطرح نمود. این مدل براساس این پیش‌فرض‌ها قرار دارد که تعامل استفاده‌کنندگان با نظام بازیابی اطلاعات برای استفاده از اطلاعات، در ابتدا به شناخت (پردازش و جذب شناختی اطلاعات) و سپس به تفسیرهایی در رابطه با به‌کارگیری اطلاعات در یک موقعیت خاص مربوط می‌شود. در سال ۱۹۹۷ ویلسون^۲ مدل حل مسئله خود را به منظور یکپارچه‌سازی پژوهش‌های این رشته ارائه کرد. در این مدل اطلاع‌یابی، جستجو و استفاده از اطلاعات با مراحل مختلف فرایند حل مسئله هدف‌نما، در ارتباط است.

هدف‌نما به این مفهوم است که از نظر ویلسون، رفتار اطلاع‌یابی می‌تواند به عنوان رفتاری هدفمند در نظر گرفته شود و مفهوم حل مسئله می‌تواند چاقویی برای تشریح آن فراهم آورد که به جستجوهای چندبخشی در حرکت کاوشگران اطلاعات از مراحل حل مسئله، شامل شناخت مسئله، تعریف مسئله، حل مسئله، و بیان راه‌حل کمک کند. ویلسون در مدل جهانی خود رفتار اطلاع‌یابی را هم شامل رفتار جستجوی فعال (جستجوی اطلاعات با هدف از قبل تعیین شده) و هم غیرفعال (جستجوی اطلاعات بدون هدف از قبل تعیین شده) می‌داند؛ یعنی در عمل جستجوی فعال ذهن را برای اطلاعات (مثلاً تماشای تلویزیون و دریافت اطلاعاتی از برنامه‌های آن بدون قصد و اراده قبلی) جزء رفتار اطلاع‌یابی به شمار می‌آورد، همان‌طور که توجه غیرفعال و جستجوی مداوم را در این ردیف قرار می‌دهد (بیگدلی، ۱۳۹۰؛ افتخار و همکاران، ۲۰۱۹).

با توجه به موارد فوق، پژوهش‌ها و نظریه‌های مختلفی در حوزه رفتار اطلاعاتی شکل گرفته و در گذر زمان تکامل یافته و آنچه مشخص است اینکه هر یک از آنها مقدمه و مبنایی برای شکل‌گیری و تکامل پژوهش‌ها و نظریه‌های بعدی بوده است. به همین دلیل است که گفته می‌شود دانش کنونی بر دوش دانش گذشته به وضعیت فعلی دست یافته است؛ به عبارت دیگر، بدون این نوع ارتباط نمی‌توان دانشی به دست آورد. ارتباط با آثار پیشین، در قالب ارجاعات نمود می‌یابد. از این منظر، داده‌های استنادی اطلاعات جالبی دربارهٔ بافت تاریخی علم و اهمیت پژوهش‌های پیشین و تأثیر آنها بر پژوهش‌های بعد ارائه می‌کنند (Marx & et al., 2014).

تحلیل استنادی سنتی بر مبنای آثار یک پژوهشگر، یک گروه پژوهشی، یک مؤسسه پژوهشی یا یک مجله انجام می‌گیرد. تعداد دفعاتی که به این آثار در آن مجموعه خاص استناد می‌شود، مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته و عملکرد پژوهشی مشخص می‌شود. در بافت نگاشت روابط استنادی تجمعی در سال‌های متوالی، مثلاً آثار یک مجله، لیدسدورف و کازنس معتقدند که برای مدل‌یابی

1. Saracevic

2. Wilson

پویایی علم باید بر رفتار استنادکنندگی تمرکز کرد، و نه رفتار استنادشوندگی؛ زیرا استنادکنندگی نشان‌دهنده متغیر کنونی است، در حالی که بُعد استنادشوندگی به آرشیو علم اشاره دارد. همچنین می‌توان بین تحلیل هم‌استنادی (در سطح مدارک و زوج کتابشناختی با مدارک استنادکننده) نیز تمایز قائل شد. این دو بعد استنادکنندگی و استنادشوندگی چشم‌اندازهای متفاوتی درباره ساختار و پویایی علم ارائه می‌نمایند (Leydesdorff & et al., 2014).

بورنمن و مارکس چشم‌انداز استنادکنندگی را بدین منظور پیشنهاد کردند که نشان دهند فرد می‌تواند تحلیل‌های استنادی را به حوزه‌های پژوهشی خاصی محدود نماید (Brnmann & Marx, 2013). البته برای این کار ابتدا باید انتشارات مربوطه را انتخاب نمود و سپس مأخذ استنادشده در حوزه پژوهشی مذکور را مورد تجزیه و تحلیل قرار داد. بدین طریق، می‌توان تأثیر پژوهش‌ها، مؤلفان، مؤسسات، یا مجله‌ها را پس از انتشار آنها، در یک حوزه پژوهشی خاص تعیین نمود. از مأخذ استنادشده می‌توان برای مطالعه تاریخچه فکری یک مؤلف استفاده نمود (White, 2001) و نوعی سایه^۱ برای برونداد پژوهشی او ایجاد کرد (Cronin & Shaw, 2002).

در مجموع، ارجاع به آثار قبلی را می‌توان به عنوان بخشی حیاتی در ساخت مشارکتی دانشی جدید میان نویسندگان و خوانندگان به‌شمار آورد (Hyland, 2004). رای^۲ (۲۰۱۳) معتقد است که از داده‌های کتابشناختی می‌توان در سطوح عالی جامعه‌شناسی علم بهره گرفت و این نوع داده‌ها حتی پتانسیل آن را دارند که درک ما را از ماهیت و ساختار جوامع پژوهشی علمی غنی‌تر سازند. در حوزه تاریخ‌نگاری علمی، به تازگی مارکس^۳ و همکاران (۲۰۱۴) روشی کمی به نام طیف‌سنجی سال انتشار مأخذ^۴ برای بررسی خاستگاه‌های تاریخی یک حوزه علمی معرفی کرده‌اند. با استفاده از این روش می‌توان ریشه‌های تاریخی حوزه‌های پژوهشی را نگاشت و تأثیر این خاستگاه‌ها بر پژوهش‌های کنونی را با رویکردی علمی برشمرد. مبنای این روش تجزیه و تحلیل فراوانی استناد به مأخذ در آثار یک حوزه پژوهشی خاص با توجه به سال انتشار این مأخذ است (میزان استناد به مأخذ انتشارات علمی در یک حوزه پژوهشی خاص با توجه به سال انتشار این مأخذ). تجزیه و تحلیل فهرست منابع استنادشونده با تأکید بر سال انتشار این منابع می‌تواند منجر به آشکارسازی خاستگاه‌های تاریخی و برجسته در یک حوزه پژوهشی خاص گردد.

1. Watermark

2. Wray

3. Marx

4. Referenced Publication Years Spectroscopy (RPYS)

با توجه به موارد فوق و امکان استفاده از روش نوین RPYS در بسیاری از حوزه‌های پژوهشی، به نظر می‌رسد اکنون نوبت آن باشد که خاستگاه‌های تاریخی حوزه رفتار اطلاع‌یابی مورد مذاقه قرار گیرد و دید مناسبی از سیر تحول موضوعی در این حوزه ارائه شود. به همین دلیل، مسئله‌ای که در این پژوهش بدان پرداخته می‌شود، مربوط به تعیین مهم‌ترین آثار تاریخی در حوزه رفتار اطلاع‌یابی بر مبنای طیف‌سنجی سال انتشار مآخذ این حوزه است، تا بدین وسیله معنا و مفهوم این حوزه بیشتر و بهتر درک شود. در این راستا، سوالات پژوهش به شرح ذیل است:

۱) منشأ و ریشه‌های تاریخی پژوهش در حوزه رفتار اطلاع‌یابی طی سال‌های مورد بررسی چگونه است؟ ۲) آیا بر مبنای طیف‌سنجی سال انتشار مآخذ، جهشی در این حوزه رخ داده است؟

۲. روش پژوهش

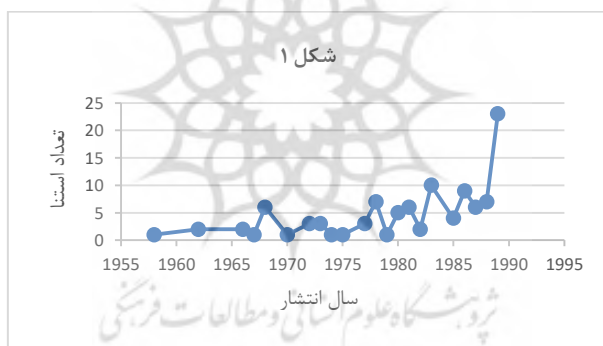
روش تحقیق مورد استفاده در این پژوهش، روش کمی با عنوان طیف‌سنجی سال انتشار مرجع^۱ است. با این روش می‌توان ریشه‌های تاریخی حوزه‌های پژوهشی را تعیین کرد و تأثیر آن‌ها را بر تحقیقات کنونی کمی‌سازی نمود. این تحقیق با استفاده از روش کمی به عنوان طیف‌سنجی سال انتشار مرجع، سعی در تعیین ریشه‌های تاریخی تحقیق رفتاری اطلاع‌یابی RPYS، راه را برای تعیین سال‌های مهم هموار می‌کند و در ترسیم ریشه‌یابی در حوزه رفتار اطلاع‌یابی به کار گرفته می‌شود. با استفاده از روش علم‌سنجی، داده‌های اولیه این پژوهش براساس پایگاه داده ISC در پایان سال ۲۰۲۳ استخراج شده است. اولین قدم در RPYS، انتخاب نشریات برای یک حوزه پژوهشی خاص و استخراج کلیه منابع از آنها است. مرحله دوم، ایجاد توزیع فرکانس مراجع ذکر شده بر روی RPYS بوده و از این طریق، RPYS اولیه که اغلب ذکر شده است، تعیین می‌شود. سومین مورد تجزیه و تحلیل این RPYS برای نشریات تاریخی مکرر است.

نشریات مربوط به رفتار اطلاع‌یابی در پایگاه ISC با جستجو با عبارت‌های «رفتار اطلاعاتی»، «نیاز به اطلاعات»، «جستجوی اطلاعات»، «استفاده از اطلاعات»، «رفتار جستجوی اطلاعات» انتخاب شدند. همه مراجع ذکر شده با سال‌های انتشار مرجع که سال‌های انتشار مرجع را به دوره زمانی ۱۹۵۸ تا ۲۰۲۳ محدود می‌کنند، از منابع مجموعه کامل ۷۴۸ مقاله در مورد «رفتار جستجوی اطلاعات» منتشر شده در ادبیات علمی از سال ۱۹۵۸ انتخاب شده‌اند. داده‌های اصلاح شده مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند و در نرم‌افزار اکسل طیف‌نگاری گردید. در مرحله بعد، سال‌هایی که دارای جهش بودند، شناسایی شدند و تعداد ارجاعات به آثار منتشر شده در این سال‌ها

استخراج و توسط متخصصان موضوعی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

۳. یافته‌ها

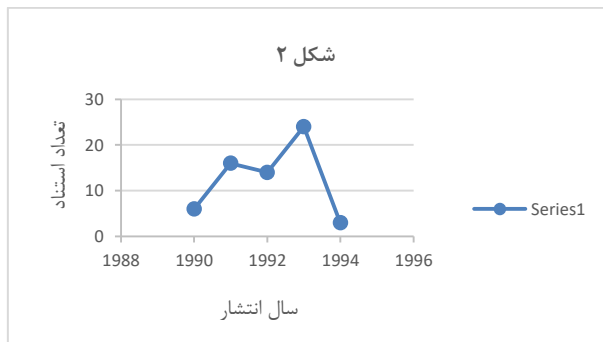
توزیع مراجع ذکر شده در رفتار جستجوی اطلاعات چهار جهش را در قرن بیستم نشان داد. علاوه بر این، تحلیل انجام شده چهار جهش را بین سال‌های ۱۹۸۹ و ۲۰۰۰ در زمینه رفتار جستجوی اطلاعات شناسایی کرد. شکل (۱) توزیع منابع ذکر شده را نشان می‌دهد که سال‌های انتشار مرجع را به دوره زمانی ۱۹۵۸ تا ۱۹۸۹ محدود می‌کند. شکل (۲) توزیع منابع استناد شده را نشان می‌دهد که سال‌های انتشار مرجع را محدود به دوره زمانی ۱۹۹۰ تا ۱۹۹۴ می‌کند. شکل (۳) توزیع منابع را نشان می‌دهد. منابع استناد شده، سال‌های انتشار مرجع را به دوره زمانی ۱۹۹۵ تا ۱۹۹۹ محدود می‌کند. شکل (۴) توزیع منابع ذکر شده را نشان می‌دهد که سال‌های انتشار مرجع را به دوره زمانی ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۳ محدود می‌کند. شکل (۱) توزیع منابع ذکر شده را نشان می‌دهد که سال‌های انتشار مرجع را به دوره زمانی ۱۹۵۸ تا ۱۹۸۹ به تصویر کشیده است.

شکل ۱- نتایج RPYS در حوزه موضوعی رفتار اطلاع‌یابی (۱۹۵۸-۱۹۸۹)

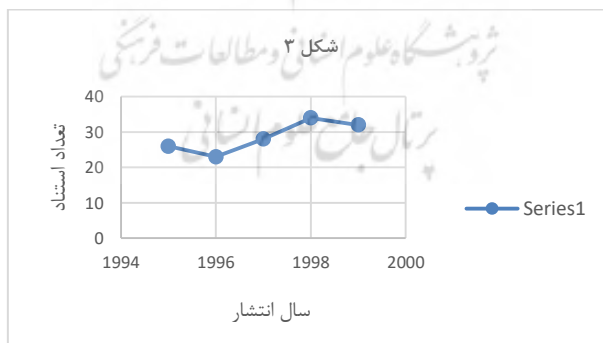
شکل (۱) توزیع فراوانی مأخذ موجود در رکوردهای حوزه رفتار اطلاع‌یابی را براساس سال انتشار آنها نشان می‌دهد. واضح‌ترین نقطه اوج در شکل (۱) را می‌توان به سال انتشار مرجع ۱۹۸۹ با ۲۳ مورد از ۱۰۴ استناد در بین سال‌های ۱۹۵۸ تا ۱۹۸۹ اختصاص داد. بیشتر استنادها به مقاله‌ای از Ellis با عنوان «رویکرد رفتاری برای طراحی بازیابی اطلاعات»، منتشر شده در *Journal of Documentation*، و نیز مقاله‌ای از Bichteler & Ward با عنوان «رفتار اطلاعات‌جویانه دانشمندان زمین‌شناسی» منتشر شده در *Special Library* در سال ۱۹۸۹ اختصاص دارد. اولین مقاله در مورد مدل رفتاری الیس از استراتژی‌های جستجوی اطلاعات است. مدل رفتار اطلاع‌یابی الیس شامل شش عنصر بود که او آنها را مراحل نامید. این مراحل عبارتند از: شروع، زنجیره‌سازی،

مروار، تمایز، نظارت و استخراج. بیشتر استنادها به این مقاله پس از سال‌ها اشاره دارد. با این حال، مطالعه دقیق این مقالات نشان می‌دهد که آنها خاستگاه رفتار اطلاعاتی هستند.

شکل ۲- نتایج RPYS در حوزه موضوعی رفتار اطلاعاتی (۱۹۹۰ تا ۱۹۹۴)

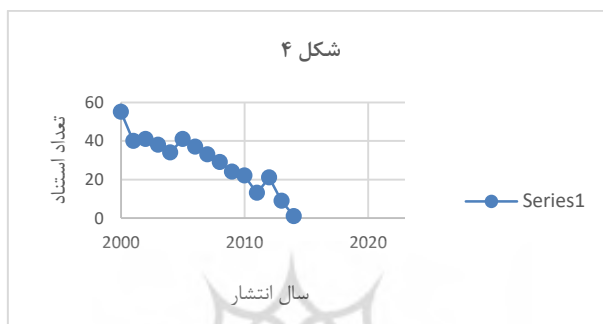
واضح‌ترین نقطه اوج در شکل (۲) را می‌توان به سال انتشار مرجع ۱۹۹۳ با ۲۴ مورد از ۶۳ استناد در بین سال‌های ۱۹۹۰ تا ۱۹۹۴ اختصاص داد. این مقاله توسط Ellis, Cox & Hall با عنوان «مقایسه الگوهای اطلاعاتی پژوهشگران علوم فیزیکی و اجتماعی» در سال ۱۹۹۳ منتشر شده است. مدل جدید الیس ارائه شده در این مقاله، با مدل قبلی تفاوت اساسی ندارد، جز اینکه وی دو ویژگی جدید (وارسی و اتمام) را در مدل جدید اضافه کرده است. این ویژگی برای دستیابی به استنادهای بیشتر، او را در اوج قرار داده است.

شکل ۳- نتایج RPYS در حوزه موضوعی رفتار اطلاعاتی (۱۹۹۵-۱۹۹۹)

جهش در شکل (۳) را می‌توان به سال انتشار مرجع ۱۹۹۸ با ۳۴ مورد از ۱۴۳ استناد در بین سال‌های ۱۹۹۵ تا ۱۹۹۹ اختصاص داد. بیشتر استنادها به مقاله Shoham با عنوان «ارتباطات علمی: مطالعه محققان دانشگاهی اسرائیل»، منتشر شده در مجله کتابداری و اطلاع‌رسانی در سال

۱۹۹۸ اختصاص دارد. این مقاله بیان می‌کند که علی‌رغم تغییرات گسترده در آموزش عالی، نهادها و کتابخانه‌ها که در طول ۴۵ سال گذشته از زمان شروع علاقه به رفتار جمع‌آوری اطلاعات رخ داده است، الگوهای دریافت اطلاعات همچنان ثابت هستند و تمایلی به تغییر در آنها دیده نمی‌شود. نشریات تخصصی هنوز ابزارهای مهمی برای دریافت اطلاعات حرفه‌ای هستند و تکنگرایی‌ها همچنان نقش اصلی را ایفا می‌کنند.

شکل ۴- نتایج RPYS در حوزه موضوعی رفتار اطلاع‌یابی (۲۰۲۳-۲۰۰۰)

واضح‌ترین نقطه اوج در شکل (۴) را می‌توان به سال انتشار مرجع ۲۰۰۰ با ۵۵ مورد از ۴۳۸ استناد در بین سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۳ اختصاص داد. بیشتر استنادها به مقاله Wilson با عنوان «رفتار اطلاعات انسانی» منتشر شده در مجله علوم اطلاعات در سال ۱۹۹۸ اشاره دارد. این مقاله در مورد مدل رفتاری ویلسون است. این مدل «مدل تودرتو» نامیده شد؛ زیرا ویلسون اشاره می‌کند که رفتار جستجوی اطلاعات زیرمجموعه‌ای از رفتار جستجوی اطلاعات بوده و رفتار جستجوی اطلاعات به نوبه خود تنها زیرمجموعه‌ای از همه رفتارهای اطلاعاتی ممکن است.

شکل ۵- اوج رفتار جستجوی اطلاعات بین سال‌های ۱۹۸۹-۲۰۰۰

شکل (۵) هشت اوج را بین سال‌های ۱۹۸۹-۲۰۰۰ در زمینه رفتار جستجوی اطلاعات به ترتیب در سال‌های ۱۹۸۹، ۱۹۹۳، ۱۹۹۸، ۲۰۰۰، ۲۰۰۵ و ۲۰۱۲ نشان می‌دهد.

۴. نتیجه‌گیری

داده‌های کتاب‌سنجی نه تنها برای اهداف ارزیابی، بلکه برای تحقیقات علمی مرتبط در یک زمینه تاریخی نیز قابل استفاده است. منابع مرجع در حوزه موضوعی رفتار اطلاع‌یابی با مشاهده اولین استناداتی که این منابع در دیتابیس ISC به خود گرفته‌اند، قابل شناسایی هستند. RPYS را می‌توان در زمینه‌های مختلف استفاده کرد: (۱) ریشه‌های تاریخی زمینه‌های تحقیقاتی را می‌توان شناسایی نمود، (۲) اسطوره‌های علمی را می‌توان کشف کرد، (۳) مهم‌ترین انتشارات برای نویسندگان مجلات خاص را می‌توان شناسایی کرد (Leydesdorff & et al., 2014)، (۴) اهمیت انتشارات واحد را می‌توان بین زمینه‌های تحقیقاتی مختلف، مجلات و محققان مقایسه کرد. منشاء عبارت «رفتار جستجوی اطلاعات» به عنوان یک مطالعه موردی، برای اشاره به پتانسیل روش RPYS در نظر گرفته شد. توزیع منابع ذکر شده که سال‌های انتشار مرجع را به دوره زمانی ۱۹۵۸ تا ۱۹۸۹ و ۱۹۹۰ تا ۱۹۹۴ محدود می‌کند، نشان می‌دهد که رفتارهای اطلاع‌یابی از نیاز اطلاعاتی ناشی می‌شود. وقتی که کاربران احساس نیاز به اطلاعات می‌کنند، در فرآیندی به نام رفتار جستجوی اطلاعات قرار می‌گیرند که برای همه رایج بوده و شامل مراحل است که کاربران باید برای برآوردن نیازهای اطلاعاتی خود طی کنند. مدل‌های رفتار جستجوی اطلاعات که توسط محققان مختلف ترسیم شده است، مراحل مختلفی دارد. در بین همه محققان، مدل الیس در این قله‌ها بسیار مهم است. مدل رفتار اطلاع‌یابی الیس (۱۹۸۹) شامل شش عنصر بود که او آنها را مراحل نامید.

این مراحل عبارتند از: شروع، زنجیره‌سازی، مرور، تمایز، نظارت و استخراج. از نظر الیس (۱۹۸۹)، اولین گام در رفتارهای جستجوی اطلاعات، انتخاب موضوعات و شناسایی فرآیند نیازهای اطلاعاتی است. توزیع مراجع ذکر شده که سال‌های انتشار مرجع را به دوره زمانی ۱۹۹۵ تا ۱۹۹۹ محدود می‌کند، نشان می‌دهد که مطالعات زیادی در مورد رفتار اطلاع‌یابی جامعه خاص وجود دارد. توزیع منابع ذکر شده که سال‌های انتشار مرجع را به دوره زمانی ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۴ محدود می‌کند، نشان می‌دهد که مدل ویلسون در آن اوج بسیار مهم است. ویلسون مدل خود را گسترش داد که به عنوان یک مدل کلان در نظر گرفته شده است که سایر مدل‌های نظری رفتار اطلاعاتی مانند دروین (۱۹۸۳)، الیس (۱۹۸۹) و کولسا (۱۹۹۳) را پوشش می‌دهد. با این حال، ویلسون مدل جدیدی ارائه کرد که حل مسئله را به عنوان چارچوب کلی برای جستجوی اطلاعات معرفی نمود و نشان داد

که مدل کولتاو (۱۹۹۱) ممکن است با مراحل مختلف فرآیند جستجوی اطلاعات مدل الیس (۱۹۸۹) مطابقت داشته باشد. او همچنین اظهار داشت که مدل الیس (۱۹۸۹) ممکن است مجموعه‌ای از فعالیت‌ها را شامل شود که کولتاو (۱۹۹۱، ۱۹۹۳) آن را «مجموعه» نامیده است. به طور کلی، تمام مدل‌های اطلاعاتی که در قله‌های بالا ذکر شده‌اند، در مدل رفتار اطلاعاتی ویلسون (۱۹۹۷) قرار گرفتند. این مدل «مدل تودرتو» نامیده شد؛ زیرا ویلسون اشاره کرد که رفتار جستجوی اطلاعات زیرمجموعه‌ای از رفتار جستجوی اطلاعات بوده و رفتار جستجوی اطلاعات به‌نوبه خود تنها زیرمجموعه‌ای از همه رفتارهای اطلاعاتی ممکن است. به طور کلی، براساس یافته‌های پژوهش به نظر می‌رسد که پژوهش رفتار اطلاع‌یابی از نظر فکری در حوزه‌هایی مانند کتابداری و اطلاع‌رسانی، مدیریت، پزشکی، آموزشی، روانشناسی، روش‌شناسی کمی و کیفی و غیره در قالب برخی از نظریه‌ها و آثار نظری شکل گرفته است.

منابع

- افتخار، زهره (۱۳۹۲). *پایه‌سازی و استقرار مدیریت دانش در کتابخانه‌های دانشگاهی*. در: مجموعه مقالات همایش نقش مدیریت دانش در کتابخانه‌های دانشگاهی، ص ۱۰۲-۱۲۳.
- بیگدلی، زاهد (۱۳۹۰). مقایسه فرایند جستجوی اینترنتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه شهید چمران با مدل فرایند جستجوی اطلاعات کولثو به منظور ارائه الگوی جستجوی اینترنتی آنان و طرح مداخله کتابداران در هنگام جستجو. *کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۵۴ (۱۴).
- حسینی، وجیه (۱۳۸۷). *رابطه در مدل‌های تعاملی بازیابی اطلاعات*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه همدان.
- بیس، ریکارد و بینزا (۱۳۸۵). *قلمروهای نو در بازیابی اطلاعات*. تهران: چاپار.
- Belkin, N.J. (1982). Models of dialouge for information retrieval. *Skifter fran Hogskolan I Boras*, 63(4).
- Bichteler, J. & Ward, D. (1989). Information seeking behavior of geoscientist. *Special Library*, 80(3), p.169-178.
- Bornmann, L. & Marx, W. (2013). The proposal of a broadening of perspective in evaluative bibliometrics by complementing the times cited with a cited reference analysis. *Journal of Informetrics*, 7(1), p. 84-88. <https://doi.org/10.1016/j.joi.2012.09.003>
- Cronin, B. & Shaw, D. (2002). Identity-creators and image-makers: Using citation analysis and thick description to put authors in their place. *Scientometrics*, 54(1), p. 31-49.
- Dervin, B. (1983). An Overview of sense-making research: concepts, methods and results to date. In: *International Communications Association Annual Meeting*.
URL= <https://faculty.washington.edu/wpratt/MEBI598/Methods/An%20Overview%20of%20Sense-Making%20Research%202483a.htm>
- Eftekhari, Z. & Hayati, Z. (2016). Coping with Information Resources: Identifying, Searching, Accessing, Evaluating and Using Information in Academic Libraries. *International Journal of Information Science and Management (IJISM)*, 14(1), p.1-11.
- Eftekhari, Z. & Ziaei, S. (2016). Information Seeking Behavior and Information Resources Management: Mental Process of Selecting Subjects and Identifying Information Needs (Case study: Graduate Students in Women Seminaries of Shiraz, Academic Year 1393-1394). *Iranian Journal of Information Processing and Management*, 31(4), p. 981-1007.
- Eftekhari, Z. (2020). Tracing the origin of Information Seeking Behavior by reference publication year spectroscopy (RPYS): Scientific Publication based on ISC Database. *International Journal of Information Science and Management (IJISM)*, 18(1), p. 25-33.
- Eftekhari, Z., Ziaei, S. & Sharif Moghaddam, H. (2019). New Educational System and Information and Communication Technology's Influence on the Process of Information Seeking behavior: Case of Students of Islamic Higher Education. *International Journal of Information Science and Management (IJISM)*, 17(1), p.73-82.
- Ellis, D. (1989). A Behavioral Approach to Information Retrieval Design. *Journal of Documentation*, 45(3), p.171-212.
- Ellis, D., Cox, D. & Hall, K. (1993). A comparison of the information seeking patterns of researchers

- in the physical and social sciences. *Journal of Documentation*, 49(4), p. 356-369.
- Hyland, K. (2004). *Disciplinary discourses: Social interactions in academic writing*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Ingwersen, P. (1996). Cognitive perspectives of information retrieval interaction: elements of a cognitive IR theory. *Journal of Documentation*, 52(1).
- Kuhlthau, C.C. (1991). Inside the search process: information seeking from the user perspective. *Journal of the American Society for Information Science*, 42(5), p. 361-371.
- Kuhlthau, C.C. (1993). A Principal of uncertainty for information seeking. *Journal of Documentation*, 49(4), p. 339-355.
- Leydesdorff, L., Bornmann, L., Marx, W. & Milojevic, S. (2014). Referenced Publication Years Spectroscopy applied to iMetrics: Scientometrics. *Journal of Informetrics*, 8(1), p. 162-174. <https://doi.org/10.1016/j.joi.2013.11.006>
- Marx, W. & Bornmann, L. (2014). Tracing the origin of a scientific legend by reference publication year spectroscopy (RPYS): the legend of the Darwin finches. *Scientometrics*, 99(3), p. 839-844.
- Mehrad, J., Eftekhari, Z. & Goltaji, M. (2020). Vaccinating Users against the Hypodermic Needle Theory of social media: Libraries and Improving Media Literacy. *International Journal of Information Science and Management (IJISM)*, 18(1), p.17-24.
- Palmer, C.L. (1999). Aligning studies of information seeking and use with domain analysis. *Journal of the American Society for Information Science*, 50(3), p. 1139.
- Sarasevic, T. (1996). Modeling interaction in information retrieval (IR): A review and proposal. *Proceedings of the American society for Information Science*, 33(2).
- Shoham, S. (1998). Scholarly communication: A study of Israeli academic researchers. *Journal of Librarianship and Information Science*, 30(2), p.113-121.
- Taylor, R.S. (1986). *Value Added Processes in Information Systems*. Norwood, NJ: Ablex Publishing Corporation.
- White, H.D. (2001). Authors as citers over time. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 52(2), p. 87-108.
- Wilson, T.D. (1997). Information behavior: An interdisciplinary approach. *Information Processing and Management*, 33(4).
- Wilson, T.D. (2000). Human Information Behavior. *Information Science Research*, 3(2), p. 49-56.
- Wray, K.B. (2013). The Future of the Structure of Scientific Revolutions. *Topoi—an International Review of Philosophy*, 32(1), p.75-79.